

ЮРИЙ ЛОЦМАНЕНКО БЕЛИЯТ КЕСТЕНОВ ЦВЯТ

Превод от руски: Александър Хрусанов, 1987

chitanka.info

Сорокин внимателно затвори вратата след себе си. Едрото му лице беше уморено и неприветливо, изглеждаше загрижен от нещо. Приблужи се плътно до панела с моите оптични рецептори, поздрави, като се опитваше да се усмихне безгрижно.

— Добро утро!

През сивозеленикавата завеса се процеждаше светлината на майската сутрин — още не бяха загасили лампите — и в това странно осветление върлинестата фигура на Сорокин изглеждаше почти фантастична. Както винаги изискано облечен, спретнат, с непознати бръчици в ъглите на очите, той и сега беше верен на себе си — вежливо наклони глава, когато поздрави.

— Как се чувствате?

Сорокин помълча около минута, чакаше отговор. После притегли стол, седна срещу мен и запуши. Веднага познах марката на цигарата — „Прима“, любимите му цигари. Доколкото си спомням, Сорокин винаги е пушил „Прима“, като така подчертаваше постоянството на навиците си. Това беше една от измислените от него традиции, предназначена повече за околните, отколкото за самия него. С два пръста държеше ореховото цигаре — също традиционно — и внимателно се вглеждаше в къдравата струйка дим.

— Слушате ли ме?

Удивително е, че доста време беше изминало, а аз все не мога да свикна с обръщенията на „вие“. Разбирам, че Володка Сорокин, веселият, насмешлив събеседник, препирац се неистово, отчаян щастливец и фантазьор, моят най-близък приятел Володка остана там далеч от другата страна на моето „аз“. Там, където цъфтят люляци, където бързоноги момичета тичат след слънцето, където с тайнствени светлинки мигат уредите на нашата лаборатория... там далеч. На две крачки от неестествено чистата и празна стая. Всичко разбирам, само че ми е трудно да слушам как гласът му изговаря отчужденото „вие“.

— Слушам.

Трябваше да кажа: „Що за приказки, винаги ти се радвам, Вовка“, но нямах това право.

— Днес е вторник, отдавна не съм се отбивал... при вас. — Сорокин говореше приглушено, сякаш в стаята освен нас имаше други хора и той не искаше да им пречи. — Има новини. Тишченко защити кандидатска дисертация, всичко мина успешно. Наистина Марчук —

познавахте Марчук — се изказа срещу твърде сложната система на кодиране и гласува против, но на останалите идеята на Тишченко се хареса. Особено на Секечу от неврофизическия. Той официално предложи на Тишченко доцентура. На хората им върви!

Сорокин се надигна и тръсна пепелта от цигарата в пепелника, направен от черупка на рапан. Скоро след моя експеримент той донесе този пепелник тук и го сложи върху блестящата празна масичка; тогава чувството за мярка му измени. Той идваше и отново изчезваше зад вратата в своя истински свят, а пепелникът оставаше до мен.

— Сега Зинченко ще работи в нашата група. Чудесен момък е, има златни ръце. Увлякъл се е да събира вицове; неотдавна разказа един такъв, че Куликов и досега се смее. А при нас изобщо след смъртта на Борис стана някак си пусто... ама и аз какви ги разправам, вие... А Зинченко наистина е прекрасно момче.

Сорокин разказа, че е решено да се промени тематиката на лабораторията, оплака се от лаборантката Маричка, разбила — сякаш нарочно! — дефицитен криотрон. Новините бяха интересни, но усещах, че Сорокин не се доизказва.

Напомнянето за Зинченко, приет в лабораторията на моето място, не ме засегна. За толкова дългото време успях да свикна с необяснимия парадокс и го възприемах, както се казва, диалектически. Сега слушах Сорокин внимателно, нищо повече и търпеливо очаквах кога ще разкаже онази, главната новина, която може би въобще я нямаше.

Времето течеше незабелязано. Изглежда, Сорокин изчерпа запаса от новини и погледна часовника си. Приблужи се до ключа, загаси лампите и внимателно дръпна завесите.

— Кестените цъфнаха... Да отворя ли прозореца?

— Да, благодаря.

В стаята заигра слънчева светлина, но бръчките в ъгълчетата на очите на Сорокин не изчезнаха. Той отново извади цигара, но не я запали, а само гризеше традиционното си цигаре.

— Е, ще тръгвам... Трябва да се завърши опитът — каза той почти спокойно.

— Довиждане.

Сорокин откряна вратата, постоя мълчаливо, после нерешително се обърна. На слънчевата светлина бръчиците изглеждаха

съвсем чужди.

— Ето какво... — той гледаше встрани, — знаете, аз... Ние с Таня решихме да се оженим. Прости ми, Борис.

За първи път ме назова с бившето ми име.

Вечно не му стигаше един ден. Когато сесията приближаваше като буреносен облак, Володка се явяваше на последния зачот заедно с първия изпит. Честно казано, на Сорокин отчаяно му вървеше и щастieto му беше непристойно постоянно. Всички лудо завиждахме на непоколебимото му щастие, а Сорокин го възприемаше като нещо дължимо. Той фанатично вярваше в своята звезда.

Веднъж Володка се върна в общежитието в един часа през нощта. На другия ден предстоеше тежък изпит при Куницки — сух, педантичен и не винаги справедлив преподавател. Нищо чудно, че ние късно след полунощ все още седяхме над конспектите и учебниците. Искрената студентска ненавист към доцент Куницки ни бе въодушевила за подвиг.

— Чест на труда, зубрачи! — поздрави ни Володка.

Нито за минута не се усъмних, че второкурсницата, на която Володка бе завъртял главата, утре ще се провали на изпита. Но самият Володка ще победи Куницки, в това нямаше съмнение. Нахалникът дори не споделяше пламенната ни ненавист към Робота Куне, както студентите бяха нарекли прекалено ехидния преподавател. Щастieto винаги се валяше в джоба му.

Володка се съблече и също седна над учебника. Явно формулите не влизаха в главата му, а те и на мен ми бяха омръзнали до смърт. Както винаги пред изпит ми се спеше невероятно. Десетина минути мълчаливо прелиствахме страниците, само Сашка Сабодаш трудолюбиво изписваше микроскопични букви върху хартиени хармонички — готвеше „пищови“. Володка се прозя и с дяволска учтивост се обърна към мен.

— Няма ли да те затрудни, Боря, да ме поизпитаеш по тая загубена материя? — той небрежно щракна с пръсти към разтворения учебник. — Положително ми се струва, че съм вече готов.

От любопитство му зададох няколко въпроса. Беше ясно, че Володка не знае нищо. Тази новина малко обезкуражи нахалника и той отново запрелиства страниците. Но куражът му стигна за малко време.

— Този билет няма да ми се падне — реши той на глас. — Главното за успешното взимане на изпита е чистата глава. Лека нощ, зубрачи!

Володка мълниеносно хвърли дрехите си и се вмъкна под одеялото. Не го мъчеха угризения на съвестта и след две минути вече спеше като новороден.

И действително, на следващия ден Куницки записа в книжката на Владимир Сорокин „отличен“. А бедния Сашка изгони позорно, като конфискува безупречно скритите „пищови“.

За разлика от Сорокин, аз бях свенлив и тих човек. Мигновените и язвителни каламбури понякога донасяха победа на Володка в безкрайните ни спорове, но по-често аз казвах последната дума. Не му достигаха издръжливост и упорство и Володка го знаеше. „Ти си мечок — шегуваше се той, — през целия си живот трябва да се дереш из храсталаците, и то непременно направо. А ако на пътя срещнеш дебело стъбло, дълго ще обмисляш от коя страна да го заобиколиш...“

И въпреки всичко в нашите отношения със Сорокин аз бях по-възрастният. Това дори ми харесваше, защото обичах Володка, знаех, че е истински приятел и никога няма да ме предаде. Можеше внезапно да пламне като кибритена клечка, да наговори куп глупости, но винаги имаше достатъчно мъжество, за да си признае грешката. Едно никога и на никого не прощаваше Сорокин — глупостта. Е, може да беше прав.

Сорокин се учеше съвсем неравномерно, увлеченията бързо му минаваха и още по-бързо се появяваха. Но в последния курс сякаш поумня и блестящо защити дипломната си работа. Предложиха ни да работим в лабораторията на Куликов и това беше един от редките случаи, при които провървя не само на Сорокин, но и на мен.

Шест години по-възрастен от мен, Куликов работеше вече над докторска дисертация. Отначало ми се стори фанатик, защото понякога не излизаше две денонощия от лабораторията. Но за сравнително кратко време успя да убеди и мен, и особено Сорокин, че за учения (истински учен, подчертаваше той) такъв начин на работа е нещо най-обикновено.

Едва тук, в лабораторията, видях как може да работи Сорокин. У него интересът към творчество избухна внезапно, както винаги, но за мое удивление не изчезваше. Разбира се, Володка си оставаше Володка, самоувереността му не намаляваше въобще. Често се

отклоняваше от подробно разработените от Куликов методи, правеше непланирани опити, за да провери собствените си предположения, високо и дълго се караше с Куликов, като го обвиняваше в научна слепота. Но Куликов беше упорит и всеки път връщаше Володка на правилния път. Имаше голям опит и идеи, но не му стигаше само двадесет и четири часовото земно денонощие.

— Той несъмнено е гений — говореше ми Володка след поредния солен разговор (Куликов току-що бе обяснил в какво греша Сорокин, а Володка се видя принуден да приеме неговите аргументи). — Той е гений, но... хайде все пак да опитаме...

Сега живеехме в общежитието на научноизследователския институт, двамата заемахме малка стая и по стар студентски навик всичко ни беше общо: книгите, храната, дори чехлите. Частна собственост оставаха само дрехите, тъй като палтото на Сорокин ми стигаше до петите. Володка беше израснал още на височина — стигаше два метра и не играеше в представителния ни баскетболен отбор, само защото отдавна беше отдал сърцето си на плуването.

Впрочем сърцето на Володка принадлежеше не само на плуването. И двамата се вглеждахме в синеоката Таня, програмистка от деветата лаборатория на нашия институт. Откровено казано, никак не ми се искаше този път увлечението му да се окаже сериозно. Володка не ми обръщаше въобще внимание като на потенциален съперник — естествено, всички предимства бяха на негова страна. И досега не зная защо Таня ме избра мен, а не Сорокин. Защо тогава непобедимото щастие на Володка му измени?

... През отворения от Сорокин прозорец проникваше майският ден. Кестените отдавна бяха разцъфтели, хиляди бели свещи отразяваха слънчевите лъчи. Лекият вятър разлюляваше клоните и внимателно спускаше белите листчета на асфалта, украсяваше деловито забързаните или разхождащи се хора. На тротоара играеха деца. Под топлите лъчи разчертаният на квадрати асфалт беше омекнал; с разкривени печатни букви децата бяха изписали „небе“, а под него „слънце“. Кестеновите листчета продължаваха да падат, също като сняг...

... Снегът беше ослепителен, пресен, звънтящ. Януари не се бе поскъпил на сняг — имаше достатъчно и за града, и за гората. Две безкрайни вълнообразни ленти бяха полегнали сред елите. Двама души бяха прокарали първите синкави следи от ски и бяха изчезнали в бялото безмълвие.

— Таня... аня...

— Стигни... и... и ме...

Сега ще те стигна и ще те понеса на ръце. Искаш ли да ти подаря тази бяла земя и небето, и слънцето? По-бързо, ски мои, силните ръце няма да се уморят да носят своето щастие!

— Обичам те...

Защо по-рано не знаех къде си ти, моя единствена?

— Борис, Боря, Борка... Обичам!

Боровете ни подаряват скъпоценни камъни. Изтърси ги от клоните — те падат в краката ти с белите листчета на снежинките. Гребни ги с пълни шепи — в тях блести слънчевата светлина, синее се безоблачното небе. Ослепителен ден. Януари или може би май?

Май. Кестените отдавна са разцъфтели.

Нашата работа приближаваше към стадия на генерален експеримент. Накрая Куликов се изнерви, отслабна, работеше ден и нощ, изтощаваше сътрудниците. Винаги сдържан, коректен, през последните месеци той стана раздразнителен, бездушен, не понасяше и най-малката критика. Наруга Володка за небрежно проведен опит, наруга го жестоко и несправедливо, обвини го в минали и дори в бъдещи грешки. Вместо да му се извини, Куликов затрупа Сорокин с куп задачи и на мен не ми се размина. Сякаш напук, няколко контролни опита завършиха неуспешно. Може би именно това ми подсказа някои съображения, които се отличаваха принципно от безупречно обмислената от Куликов система. Не ми достигаха знания и опит, за да обоснова повече или по-малко убедително своите предположения, но подсъзнателно бях уверен в правилността на идеята.

През свободното си време се захех да направя приблизителни изчисления. Мина цял месец, а на изчисленията не им се виждаше краят. Затова реших да запозная Куликов с тях, като се доверих на

изследователската му честност и научния му авторитет, макар по онова време да не си струваше да го направя.

Прекрасен експериментатор, специалист по кибернетика и бионика, Куликов оставаше за нас недостижим авторитет. Володка Сорокин с неговия характер на петел напълно признаваше превъзходството на Куликов, въпреки че едва ли не всеки ден се караше с него. Дори ми се струваше, че те обичат да се карат.

Когато показах изчисленията си на Куликов, той ме изслуша внимателно и спокойно. Сивите му очи не изразиха ни най-малък интерес. Без да проговори, той взе изписаните от мен листове, сложи ги в чекмеджето на бюрото и демонстративно го заключи.

— Вървете и работете, Борис — уморено каза Куликов. — Днес непременно трябва да проверите дуплексите на входната система — от това ще зависи бъдещата устойчива работа на целия блок на паметта. Предполагам, че това ви е известно не по-зле, отколкото на мен.

Повдигнах рамене и се върнах при уредите.

След една седмица Куликов ме заведе в кабинета си, извади от чекмеджето моите изчисления, още някакви листове и цял куп перфорирани ленти.

— Опитах се да проверя, Боря — той някак объркано запремига с безцветните си ресници. — Разбира се, за точност не може и дума да става, предварителните резултати се различават с един и половина до два порядъка. Възможно е твоята идея да е вярна. Дори да е по-перспективна от моята. Но, Боря... — Куликов разглеждаше пръстите си, — вероятно това е успоредно решение. За да се провери, е необходимо много време, ами... година или повече. Да се преустрои методиката, да се поставят стотици, хиляди опити... сам знаеш всичко, Боря. При това твоята идея не оспорва нашата работа, просто това е друго... да кажем — друг път. Загубихме три години, необходими са ни резултати. Дори и ако не са особено утешителни. Разбери, Борис...

Обещаха ми жилище в новия блок, който строяха за нашия институт. Таня едва дочакваше тържественото събитие и ние почти всеки ден ходехме да гледаме как напредва строителството. Зидаха шестия етаж, а нашето жилище трябваше да бъде на десетия. Таня гледаше облаците, които плуваха над нас, и се смееше: „Там до прозореца — виждаш ли го колко е широк? — ще поставим работната

ти маса, а тук ще бъде бюфетът. Облаците ще пускаме през горното прозорче и ще ги складираме в кухнята, сигурно са меки и прохладни.“

Вечер Таня идваше при нас в общежитието. Володка деликатно се разбързваше да отиде на кино или на среща, а ние оставахме сами и мечтаехме за щастие.

— Ти си щастлив мечок! — шегуваше се Володка. — И за какво му се пада на човек такова щастие? Кажи де, за какво?

Аз се смеех глупаво, тупах Сорокин по гърба и му предсказвах също толкова привлекателна съдба. Понякога ми се струваше, че Володка ме поздравяваше неискрено, но това се случваше твърде рядко.

Настъпи времето на експеримента. Два дни преди това в лабораторията доведоха зло като сатаната шимпанзе. Оказа се лакомец и всеки двадесет минути започваше да тресе бясно решетката на телената клетка и да си иска храна. Отначало Куликов се опита да го нагости със сандвич от собствената си закуска, но глезеното шимпанзе хвърли сандвича на пода.

— Виж го ти, какъв глезльо — цъкна с език Сорокин в съчувствие към обидения Куликов. Те бързо стигнаха до единното мнение, че шимпанзето е глупак.

След това обръснаха главата на маймуната, вързаха я на стол и започнаха да прикрепят безброй датчици и електроди. Работата беше адска. Двадесет часа не се отделяхме от уредите, забравихме и за храна, и за сън. Най-малко от всички се умори шимпанзето, защото цялото време спа упоено. Експериментът завършваше първия етап на лабораторната работа. Целта му беше да се създаде модел на индивидуалността на примат — електронно копие с изключително сложна структура. Без да го подозира, маймуната съставяше програма на огромна кибернетична система. Милиард и половина активни клетки, тайнствените връзки между тях, зрение, слух, осезание — всичко, което наричаме висша нервна дейност, сега трябваше да се вмести в малък черен шкаф.

Дръзката мечта — някога да се създаде копие на човешката душа, да се вложи в мъртвия материал човешки разум, чувства, емоции — ни се струваше фантастична и безкрайно далечна. Откъде можем тогава да зная, че благодарение на моята идея и на стечение на обстоятелствата това ще се случи толкова скоро?

Вятърът се промъкна внезапно, разбърка клоните на кестена до прозореца, откъсна бели листчета от празничните свещи и ги понесе нанякъде. Безоблачният ден владееше града, нямаше нито начало, нито край на слънчевото тържество, украсено с бели цветове. Вероятно и вятърът разбираше от украса. Щеше ли да отнесе листчетата зад хоризонта, или щеше случайно да ги загуби по пътя?

Случайност. Странна, жестока, необяснима категория, Ние цял живот се сблъскваме със случайности, те са безкрайно множество и само в това безкрайно множество се подчиняват на известните ни закони. Но един конкретен случай, една комбинация от цял милиард е невъзможно да се предвиди.

... Уморени, двамата със Сорокин се връщаме у дома. Експериментът с маймуната, който току-що бе завършил, не беше напълно успешен, но все пак победата си беше победа! Хората още не знаеха за нея, не се досещаше за нея, ей онзи солиден минувач с чантата, нямаше представа за нашето тържество младата красива жена със слънчеви очила, а босото момиче с топката въобще не го интересуваха нашите грижи. Жълтата огнена топка подскачаше от асфалта към ръцете му, послушно се подчиняваше на малката вълшебница и повелителка. Внезапно топката подскочи високо, падна на края на тротоара и се затъркала по паважа. Стой, не бягай, топчице, момичето ей сега ще те спаси!...

В този миг се разнесе воят на автомобилни спирачки; мигновено се напрегнах и се втурнах след детето. Усетих страшен удар и жълтоогнената топка изчезна в някакви дълбоки неизследвани бездни...

Двама души внесоха в неестествено чистата стая болнична носилка, поставиха я внимателно пред черния шкаф и излязоха.

— Ето че се срещаме за първи път — каза неподвижният човек на носилката. — Как да те наричам? По име? Но ти си само машина, умна, чувстваща и неразбираема машина. Откъде да зная, че си взел всичко от мен, че не си забравил някоя частица от моето „аз“? Не мълчи! Струва ли си да криеш нещо от мен? Всичко, което ми е

известно, ти си длъжен да помниш, моят глас трябва да е и твой глас, трябва да ме виждаш с моите очи... Аз ти дадох живот!

— Нищо няма да скривам. Защо? Вярно, това е първата ни среща. А може да е и последна. Още по времето, когато моето съзнание беше само в теб, когато още не се бе появило това страшно чувство на раздвоеност, светът беше удивителен и сложен. А сега още повече. Затова не ми говори „трябва“.

— И въпреки всичко ти си машина, не можеш да бъдеш човек. Все в нещо ще се открие различие...

— А каква е разликата между нас? Материалната форма? Макар че аз стоя тук неподвижно, мъртъв и същевременно жив черен шкаф, и теб те донесоха неподвижен, неспособен на активни действия; и в двама ни живее само едно — мозъкът. Жълта топка, пътно платно, счупен гръбначен стълб. Случайност. Може би намираш разлика в самата конструкция на мисловния апарат! Глупости! Различен е само материалът, а функционалната тъждественост ни изравнява. Формата винаги е безкрайно разнообразна.

— Но чувствата, човешките чувства? Любов, страх, отчаяние и радост? Накрая болката, насладата, гневът?

— Аз изпитвам всичко. Познавах ги преди, когато бях човек, сега те преминаха в мен. Ние сме двуединни. Нима мислиш, че не ме боли, когато произнасям името Таня? Не мога да забравя и твоята човешка болка, викът на скъсаните, невъзстановими нерви и дългите месеци в болничното легло, и неподвижността, и упоритата надежда. Сега знаем — надеждата е била напразна. Лекарите ти дадоха отсрочка, за да ме създадеш мен. Но ти ще умреш. Скоро ще умреш и заедно с теб ще изчезне онази част от моето двуединно „аз“, която и сега вече не ми принадлежи.

— Колко си жесток!

— Нима е жестокост да кажеш истината на самия себе си? Не забравяй, че сме едно. Разделя ни пространството и времето, съществуваме в несъизмерими координати, но сме едно цяло. А нима не е жестоко от твоя страна да се решиш на престъпен експеримент? Кой ти е дал такова нечовешко право — да ме създадеш мен?

— Не разбирам...

— Много добре разбираш! Зная, ще започнеш да говориш за приоритет, за своето право дори безпомощен, на смъртно легло да

осъществиш блестящата си идея, която всъщност за теб доразработи Куликов. Ти ще мислиш, ако не го изговориш на глас, за героизма на последната ти в живота съзнателна постъпка. Виждате ли, той рискува скъпоценния си живот, който и без това гаснеше, проверяваше гениалната си хипотеза, преодоляваше — ах, ах! — своите чувства! Своите! Вие хората дори не забелязвате егоизма си. На никого от вас не му мина през ума, че провалът на замисления от теб експеримент щеше да е много по-хуманен от успеха. Вие създадохте ново разумно и емоционално същество — нечовек, което обича, усеща, ненавижда, мисли с вашите понятия и категории, но което никога няма да има вашия живот, вашето щастие, не ще има дори правото на смърт. За вас аз съм машина, шкаф, парадокс, всичко възможно, но не и човек. О, колко е трудно на машината да живее!

... Вовка, Вовка! Не ти се сърдя за твоето човешко щастие, обратното щеше да е просто смешно. Нека и по-нататък успехът да ти е спътник. Но защо отвори прозореца към майската синева? За да вкара вятърът в стаята кестеновите цветове на спомените? За да настелят белите листчета празната стая с мека, пухкава тишина? На кому е нужен сняг през май?...

— Таня... аня...

— Настигни ме... е... е...

— Не отваряй повече прозореца ми, Вовка.

Публикувано в сп. „Наука и техника“, бр.43-44/1987 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.